

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Гула Л.В.

ст.викл. каф. методики професійного навчання
Миколаївський національний аграрний університет
<https://orcid.org/0000-0002-5775-9478>
e-mail: larisa.gulaya1@gmail.com

Сучасні соціально-економічні зміни, трансформація ринку праці та зростання вимог до професійної компетентності фахівців зумовлюють необхідність удосконалення системи професійної орієнтації здобувачів вищої освіти. Успішне професійне становлення молоді людини залежить не лише від рівня її фахової підготовки, а й від усвідомленості професійного вибору, сформованості мотивації до майбутньої діяльності, здатності оцінювати власні можливості та визначати перспективи професійного розвитку.

Період навчання у закладі вищої освіти є важливим етапом професійного самовизначення особистості, оскільки саме в цей час відбувається формування професійної ідентичності, уточнення життєвих цілей, розвиток особистісних якостей і набуття готовності до майбутньої професійної діяльності. Водночас значна частина здобувачів освіти потребує психологічної підтримки у процесі визначення власної професійної траєкторії, подолання невпевненості щодо майбутнього працевлаштування та адаптації до сучасних вимог професійного середовища.

Проблема професійного самовизначення має комплексний характер і залежить від низки психологічних чинників: професійної мотивації, інтересів, здібностей, самооцінки, ціннісних орієнтацій, рівня самосвідомості та готовності особистості до саморозвитку. Саме тому профорієнтаційна робота у закладах вищої освіти повинна спрямовуватися не лише на ознайомлення здобувачів із можливостями професійної діяльності, а й на створення умов для психологічного самопізнання та формування усвідомленого професійного вибору.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю пошуку ефективних психологічних засобів супроводу професійного самовизначення здобувачів вищої освіти, які сприятимуть розвитку їхньої професійної мотивації, впевненості у власних можливостях та готовності до реалізації у майбутній професійній сфері. Особливого значення набуває впровадження сучасних форм профорієнтаційної роботи: психологічного консультування, професійної діагностики, тренінгових технологій, інтерактивних методів навчання та розвитку soft skills.

Таким чином, дослідження психологічних чинників професійного самовизначення здобувачів вищої освіти в процесі профорієнтаційної роботи є актуальним напрямом сучасної психологічної та педагогічної науки, оскільки спрямоване на підвищення ефективності професійної підготовки молоді та забезпечення її успішної адаптації до майбутньої професійної діяльності.

Професійне самовизначення особистості є одним із важливих етапів її соціального та психологічного розвитку. Особливої актуальності ця проблема набуває у період навчання у закладі вищої освіти, коли здобувачі не лише опановують професійні знання й уміння, а й формують власну професійну ідентичність, визначають напрями майбутньої діяльності та усвідомлюють власну професійну перспективу.

Сучасні соціальні та професійні вимоги потребують не лише високого рівня когнітивних здібностей, але й розвитку емоційного інтелекту, креативності, здатності до комунікації та прийняття рішень в умовах невизначеності [2].

На думку Є. Климова, професійне самовизначення є складним процесом формування ставлення людини до себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності, що передбачає

усвідомлення власних можливостей, інтересів та вимог професії [3]. Водночас сучасні дослідники розглядають професійний вибір не лише як результат зовнішнього впливу, а як внутрішній процес розвитку особистості, пов'язаний із її потребами, мотивами та життєвими цінностями [4].

Одним із ключових психологічних чинників професійного самовизначення є мотиваційна сфера особистості. Саме професійні мотиви визначають активність здобувача у процесі підготовки до майбутньої діяльності, його зацікавленість у професійному розвитку та прагнення до самореалізації. Внутрішня мотивація, яка ґрунтується на інтересі до професії та усвідомленні її значущості, є більш стійкою порівняно із зовнішніми мотивами вибору професії [5].

Важливим чинником є також самооцінка професійних можливостей. Адекватне оцінювання власних здібностей, нахилів і особистісних якостей сприяє здійсненню більш усвідомленого професійного вибору. Низький рівень самооцінки може призводити до невпевненості у власних силах, труднощів професійної адаптації та зниження професійної мотивації [6].

Значну роль у професійному самовизначенні відіграють ціннісні орієнтації особистості. Система життєвих та професійних цінностей визначає ставлення здобувача до майбутньої професії, її соціальної значущості та можливостей особистісного розвитку. Відповідність професійного вибору внутрішнім цінностям особистості підвищує рівень задоволеності майбутньою діяльністю [7].

Профорієнтаційна робота у закладах вищої освіти має бути спрямована не лише на інформування здобувачів про зміст професійної діяльності, а й на створення умов для психологічного самопізнання, розвитку професійної мотивації та формування навичок планування професійного майбутнього. Ефективними формами такої роботи є психологічне консультування, професійна діагностика, тренінги особистісного розвитку, ділові ігри та практико-орієнтовані заходи [8].

Особливого значення набуває розвиток soft skills, зокрема комунікативності, відповідальності, критичного мислення, емоційного інтелекту та здатності до саморозвитку. Саме ці якості забезпечують успішну професійну адаптацію молодого спеціаліста та підвищують його конкурентоспроможність на сучасному ринку праці [9].

У процесі проведеного емпіричного дослідження було визначено основні психологічні чинники (Табл.1), які впливають на професійне самовизначення здобувачів вищої освіти. Контекст взаємодії, включаючи культурні особливості, соціальні ролі та ситуаційні чинники, також істотно впливає на її результативність [1].

Аналіз результатів анкетування засвідчив, що більшість респондентів пов'язують успішність майбутньої професійної діяльності із відповідністю професії власним інтересам, здібностям та особистісним якостям.

Табл. 1. Психологічні чинники та їх вплив на професійне самовизначення

Психологічний чинник	Вплив на професійне самовизначення
Професійна мотивація	Визначає усвідомленість вибору професії та прагнення до розвитку
Самооцінка	Забезпечує адекватну оцінку власних можливостей
Професійні інтереси	Спрямовують вибір сфери майбутньої діяльності
Ціннісні орієнтації	Визначають значущість професії для особистості
Комунікативні здібності	Впливають на професійну адаптацію

За результатами діагностики було встановлено три рівні сформованості професійного самовизначення:

Високий рівень професійного самовизначення характеризувався усвідомленістю професійного вибору, сформованою мотивацією до майбутньої діяльності, адекватною самооцінкою власних можливостей та наявністю професійних цілей.

Середній рівень виявлено у здобувачів, які загалом визначилися із професійним напрямом, однак потребували додаткового психологічного супроводу щодо уточнення професійних перспектив, розвитку впевненості та поглиблення знань про майбутню професійну сферу.

Низький рівень характеризувався недостатньою сформованістю професійної мотивації, невизначеністю щодо майбутньої діяльності та труднощами у співвіднесенні власних здібностей із вимогами професії.

Отримані результати підтвердили, що професійне самовизначення здобувачів вищої освіти є складним психологічним процесом, який залежить від взаємодії мотиваційних, особистісних та ціннісних чинників. Ефективна профорієнтаційна робота у закладах вищої освіти має базуватися на психологічній діагностиці, розвитку професійної мотивації та формуванні навичок самопізнання і професійного планування.

Отже, професійне самовизначення здобувачів вищої освіти є результатом взаємодії комплексу психологічних чинників: мотиваційних, ціннісних, когнітивних та особистісних. Організація системної профорієнтаційної роботи з урахуванням психологічних особливостей молоді сприяє формуванню усвідомленого професійного вибору та готовності до майбутньої професійної діяльності.

Список літератури:

1. Особливості ефективної міжособистісної взаємодії: психологічний аспект / К. М. Горбунова, В. Л. Короленко, К. О. Мардзявко, Л. В. Гула, К. А. Улітіна. Перспективи та інновації науки. 2026. Вип. 5 (63). С. 4349- 4357.
2. Короленко В. Л., Мардзявко К. О., Гула Л. В., Улітіна К. А. Психологія інтелекту: теорії вимірювання інтелекту та роль у різних сферах життя. Перспективи та інновації науки. 2026. № 4(62). С. 3765-3773.
3. Климов Є. А. Психологія професійного самовизначення. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 304 с.
4. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості. Київ : ТОВ «КММ», 2006. 240 с.
5. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2012. 256 с.
6. Савчин М. В. Психологія відповідальної поведінки. Київ : Україна, 1996. 130 с.
7. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2011. 384 с.
8. Максименко С. Д., Сердюк Л. З. Психологічні засади професійного становлення особистості. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2019. 280 с.
9. Зеєр Е. Ф. Психологія професійного розвитку. Київ : Академічна книга, 2016. 240 с.